

КЛАСИЧНИЙ
ПРИВАТНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ISSN 1992-5786

Педагогіка формування
творчої особистості у вищій
і загальноосвітній школах

Збірник наукових праць

ВИПУСК 39 (92)

2014

УДК 371.026.9
ББК 88.84.845я43
П 86

Збірник включено до переліку фахових видань згідно з Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2

П 86 *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / [редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2014. – Вип. 39 (92). – 568 с.

У збірнику на базі проведених авторами досліджень висвітлені актуальні питання, що стосуються розвитку творчої особистості в різних типах шкіл, ВНЗ та позашкільних закладів.

Для науковців у галузі педагогіки та психології творчості, педагогів-практиків.

Голова редакційної ради:

доктор юридичних наук, професор А. О. Монаснюк

Головний редактор:

доктор педагогічних наук, професор

Т. І. Сущенко

Заступник головного редактора:

доктор педагогічних наук, доцент

Л. О. Сущенко

Члени редакційної колегії:

доктор психологічних наук, професор
доктор педагогічних наук, професор
доктор педагогічних наук, професор
доктор педагогічних наук, професор
доктор педагогічних наук, професор
доктор філософських наук, професор
доктор педагогічних наук, професор
доктор педагогічних наук, професор
доктор педагогічних наук, доцент
доктор педагогічних наук, доцент

В. Й. Бочелюк
О. І. Гура
О. І. Іваницький
І. М. Ляхова
А. І. Павленко
Л. М. Сіднев
А. В. Сущенко
О. О. Фунтікова
А. В. Вільюк
М. Д. Дяченко

Члени іноземної редакційної колегії:

Н. Вишнякова (Республіка Польща)
М. Жумарова (Чеська Республіка)
І. Ковалчикова (Словацька Республіка)

Рекомендовано вченою радою
Класичного приватного університету
протокол № 2 від 24 вересня 2014 р.

© Класичний приватний університет, 2014
© Колектив авторів, 2014

До уваги авторів

- Збірник включено до переліку фахових видань з педагогіки згідно з Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 (Бюлетень ВАК України. – 2010. – № 4. – С. 8).
- Збірник виходить 6 разів на рік: 3 випуски – червень, 3 випуски – грудень. Статті до збірника приймаються до 1 березня і до 1 жовтня відповідно.
- Збірник наукових праць регулярно розсилається до бібліотек за списком, установленим ВАК України.
- До друку приймаються неопубліковані раніше роботи обсягом 0,5–1 авторський аркуш українською, російською або англійською мовою.
- Кожна наукова стаття, подана до збірника, повинна мати такі елементи: УДК, анотація українською (до 1000 знаків), російською (до 1000 знаків) та англійською (2000 знаків) мовами і ключові слова (3–10 слів), постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми й на які орієнтується автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми; формулювання мети статті; виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки й перспективи подальших розробок у цьому напрямі; список використаної літератури за алфавітом (оформляти слід згідно з вимогами до бібліографічних описів); підпис автора і дата.
- Технічні вимоги до оформлення статей:
Стаття має бути набрана в текстовому редакторі Microsoft Word. Поля з усіх боків – 20 мм. Шрифт – Times New Roman 14 з інтервалом 1,5. Кількість таблиць, формул та ілюстрацій має бути мінімальною і застосовуватися у статті лише тоді, коли це значно покращує її зміст порівняно з текстовою формою викладу. Посилання на літературу подавати безпосередньо в тексті у квадратних дужках, зазначаючи порядковий номер джерела, під яким його внесено до списку літератури, та через кому конкретну сторінку. Наприклад: [1, с. 15].
- Якщо рукопис статті підготовлено у співавторстві, то на окремому аркуші слід чітко визначити особистий внесок кожного автора у створення рукопису та посвідчити це своїми підписами.
- При передрукуванні матеріалів посилання на збірник наукових праць “Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах” обов'язкове.
- Паперовий варіант статті, підписаний автором, завірена рецензія доктора наук відповідного профілю (крім випадків, коли автор сам має науковий ступінь доктора наук), довідка про автора на окремому аркуші (прізвище, ім'я, по батькові повністю відповідно до паспортних даних, адреса, телефони з кодом міста, e-mail, науковий ступінь, вчене звання, посада, установа), диск з ідентичними набраними електронними варіантами статті та довідки про автора передаються головному редакторові або надсилаються за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуківського, 70б. Класичний приватний університет, кафедра управління навчальними закладами і педагогіки вищої школи.
- Телефон для довідок: 8(0612)220-47-29.

УДК 159.98:37

С. С. ІЗБАШ

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІРТУАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкрито особливості педагогічної взаємодії суб'єктів процесу навчання в умовах віртуального освітнього середовища; визначено вимоги, які необхідно враховувати при організації ефективної педагогічної взаємодії та специфіку видів взаємодії у віртуальному освітньому середовищі.

Ключові слова: взаємодія, віртуальне освітнє середовище, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційне навчання, інтерактивність.

Консолідація інформаційно-освітніх ресурсів, активне впровадження в освіту інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), організація єдиного освітнього простору на базі використання сучасних комп'ютерних технологій повністю змінюють сам педагогічний процес, його змістовну, організаційну й методичну основи. У змістовному плані застосування сучасних телекомунікацій дає змогу використовувати нові ресурси інформації, такі, як електронні підручники, віртуальні лабораторії тощо. Істотні зміни знаєє і організаційний аспект – виникають нові форми отримання освіти, розвивається дистанційне навчання, реалізує принципи відкритої освіти – отримання знань без географічної прив'язки до місця знаходження навчального закладу, учня й викладача і в той період часу, який найбільш зручний для самого учня. Зміна організаційного компонента педагогічного процесу вимагає розробки нової методичної бази, яка б враховувала специфіку навчального процесу на основі використання телекомунікацій. Невід'ємною складовою розробки такого методичного забезпечення стають педагогічні технології. Таким чином, на сучасному етапі розвитку освіти розробка механізмів організації взаємодії між суб'єктами навчання у віртуальному освітньому середовищі має важливе значення, чим і пояснюється актуальність цієї теми.

Можливості застосування ІКТ у навчальному процесі відображені в працях таких відомих учених як Ю. А. Бикадоров, В. Ю. Биков, В. М. Глушков, А. П. Єршов, М. І. Жалдак, В. П. Зінченко, А. Т. Кузнецов, В. М. Кухаренко, М. П. Лалчик, В. С. Ледньов, Ю. І. Машбиць, В. С. Михалевич, М. М. Моїсєєв, В. М. Монахов, І. А. Новик, В. В. Осадчий, А. І. Павловський та ін.

У вітчизняній і зарубіжній педагогіці накопичений певний досвід дослідження питання про організацію педагогічної взаємодії у віртуальному освітньому середовищі суб'єктів навчання. Розвитку ідей педагогічної взаємодії присвячено праці сучасних вчених – О. В. Глузман, О. М. Друганова, С. Т. Золотухіна, М. Б. Євтух, В. С. Курило, В. К. Майбородова, О. М. Микитюк, С. О. Микитюк, Н. С. Побірченко, Н. В. Пузиркова, О. А. Рацул та ін. Низка дослідників (Н. В. Слізарова, М. І. Фрумін, Г. А. Цукерман, Е. В. Чудінова та ін.) звертаються до особливостей навчальної взаємодії. Роботи закордонних авторів (Р. Селман, О. Стауфорд, М. Фландерс, М. Хаузен) розглядають взаємодію, або інтеракцію, у навчанні, виходячи з положень гуманістичної й когнітивної психології.

Головною умовою і одночасно основною формою педагогічної взаємодії суб'єктів навчального процесу виступає педагогічне спілкування того, хто навчає, із тим, хто навчається. Практично на всіх етапах розв'язання педагогічних завдань педагог владється до адекватної системи педагогічного спілкування, через яку власне й зорганізується педагогічна взаємодія. Але організація педагогічної взаємодії між суб'єктами в умовах віртуального освітнього середовища має принципові особливості й тому потребує подальшого детального вивчення.

Метою статті є з'ясування особливостей педагогічної взаємодії суб'єктів процесу навчання в умовах віртуального освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосування технологій віртуальної реальності в освіті призвело до появи віртуального освітнього середовища, в межах якого можлива безперервна самореалізація і саморозвиток вільної, активної і творчої особистості. Віртуальне освітнє середовище являє собою відкриту систему, в межах якої на основі застосування технологій віртуальної реальності забезпечується ефективне інтерактивне навчання в освітньому процесі. Інтерактивне навчання здійснюється за наявності постійного зворотного зв'язку в системі "викладач – студент", а організація самостійної роботи спрямовується на розвиток навичок творчості, пізнавальної активності й системності мислення суб'єктів навчання.

Проаналізувавши цілі суб'єктів навчального процесу, О. П. Рудницька зробила важливий для практики педагогічної взаємодії висновок: центром педагогічного процесу є взаємодія учня з навчальним матеріалом, яку забезпечує і регулює педагог [2, с. 69].

В. М. Кухаренко виділяє такі види спілкування у дистанційному навчанні:

- 1) спілкування із дистанційним викладачем; педагогічна взаємодія ґрунтується на принципах співробітництва й ненав'язливого, товариського керівництва;
- 2) спілкування з колегами; дослідження в дистанційному навчанні свідчать, що відсоток студентів, спроможних навчатися самостійно, без спілкування із іншими, досить незначний;
- 3) дискусійний форум; він є формою педагогічної взаємодії, яка керується викладачем і побудована на розмаїтті точок зору студентів щодо проблеми;
- 4) навчання у співпраці;
- 5) звітування та домашні завдання [1, с. 160–163].

На думку деяких фахівців вирішальним в організації дистанційного навчання є опрацювання електронних курсів, розробка дидактичних основ дистанційного навчання, підготовка педагогів-координаторів. Але ми погоджуємось з думкою С. О. Сисоєвої, що головним в організації дистанційного навчання є конструювання педагогічної взаємодії викладача і учня в контексті сучасної філософії освіти, зокрема, парадигми особистісно зорієнтованого навчання. Дидактичні основи організації навчання є інваріантними відносно різних форм навчання, а кожна форма відповідно має свої дидактичні особливості, зумовлені еволюційним розвитком самої дидактики. Нерозуміння цього положення може призвести до небажаної ситуації розробки вже існуючого "велосипеда", причому не в кращому його варіанті, замість аналітичного осмислення законів і принципів дидактики щодо їх функціонування в умовах нового інформаційно-освітнього середовища [3, с. 81].

Одним з основних елементів пізнавальної діяльності є мислення. Воно включає структурні компоненти, традиційні для практичної діяльності: мотивацію, саму діяльність, дії та операції. Щоб зафіксувати в свідомості навчальний образ, слід забезпечити активну змістовну, конструктивну розумову діяльність. Цього можна досягти за допомогою засобів інформаційних технологій: тексту, анімації, звуку і тощо з умовою, що система передачі знань не буде односторонньою. Вона повинна бути орієнтована на активну діяльність суб'єктів навчання, сприяючи появі позитивних емоцій – тоді підтримується мотивація, а обсяг і міцність отриманих знань досягає максималь-

ного рівня. Зростання кількості стимулів для прояву різних емоцій збільшує ефективність навчання.

Навчання у віртуальному освітньому середовищі має певні особливості, яких немає в традиційному. Однією з них є те, що учень організує і формує свою діяльність самостійно, не маючи зразка (ї, бажано, не наслідуючи пропонований), і звертається до вчителя у разі необхідності, коли потребує допомоги. При досягненні успіху в самостійній діяльності людина переживає сильний сплеск емоцій – це результат зусиль, привласнена діяльність, яка приносить задоволення.

Навчання та практика покликані постійно змінювати здібності учня в обробці інформації і перевіряти наявність таких змін. Навчальний процес відрізняється від звичайної інформації: викладач повинен переконатися в тому, що мотивація збережена, і в учня спостерігається продовжений інтерес до навчання. Як зазначено вище, створення атмосфери емоційного підйому й активній пізнавальній діяльності людини забезпечує засвоєння нового матеріалу, сприяє виробленню особистісної інформації. Цю обставину необхідно враховувати з метою націлювання учня на подальшу навчальну діяльність.

Російські й зарубіжні дослідники (Дж. Діз, П. Жані, Т. Парсонс, До. Серено, Р. Шан, А. Еспінас та ін.) виділяють 3 механізми спілкування:

- інтерактивне (відповідає за організацію взаємодії);
- перцептивне (відповідає за сприйняття один одного);
- комунікативне (відповідає за обмін інформацією).

Усі вони взаємопов'язані і розподілити їх можна лише умовно. Багато дистанційних курсів не враховують інтерактивний елемент навчання і фактично є курсами для самонавчання. Більшість учених (О. С. Полат, М. В. Моїсеєва та ін.) наголошують на активному використанні інтерактивності в усіх її формах.

Цілями стимулювання спілкування у віртуальному освітньому середовищі є:

- поліпшення мотивації пізнавальної діяльності;
- привласнення способів діяльності, прийнятих у групі;
- розвиток критичного мислення й ініціативності;
- поліпшення саморегуляції діяльності за рахунок регулярного застосування самоконтролю і взаємоконтролю;
- підвищення ефективності навчання.

Розглянемо специфіку видів взаємодії у віртуальному освітньому середовищі:

1) викладач – група. Основною метою цього спілкування є постановка цілей і аналіз результатів діяльності учнів;

2) викладач – студент. У цьому випадку координатор керує діями окремого слухача, дає поради, рекомендації, аналізує результати діяльності;

3) студент – викладач. Основною формою подібного спілкування є запит студента, який повідомляє викладачу, в якому саме знанні він зараз має потребу. У цьому випадку відбувається усвідомлення студентом свого незнання, вичленення його як окремої категорії. Формулюючи, в чому він зазнає труднощів, слухач вчиться передбачати можливі труднощі інших у засвоєнні цього матеріалу. Студент вчиться самостійно ставити проблему. Крім того, при спілкуванні за цією схемою студент може подати результати своєї праці;

4) студент 1 – студент 2. Такі взаємодії спочатку виникають стихійно. Зазвичай, першими вступають у контакт найбільш активні учасники дистанційного навчання.

5) група – студент і студент – група. Співпраця з референтними партнерами є необхідною умовою ініціативності студента в діях, що мають природу рефлексії. У

навчальній діяльності співпраця з одногрупниками є істотним моментом привласнення понять, тому що поляризація і координація точок зору в групі є способом визначення меж кожного поняття, меж знання і незнання студентів. Тому у студентів, які беруть участь у груповій роботі, рефлексія є значно ефективнішою, ніж у студентів, які опановували поняття лише в ході загального обговорення.

На початкових стадіях дистанційного навчання використовуються три перші варіанти, коли координатор спілкується з групою і кожним студентом окремо. Проте для більшої ефективності навчання необхідно, щоб спостерігалася динаміка групи.

Під груповою динамікою психологи розуміють сукупність тих динамічних процесів, які одночасно відбуваються в малій групі в якусь одиницю часу і які знаменують собою рух групи від стадії до стадії, тобто її розвиток. Найважливішими з таких процесів є:

- процес утворення малої групи;
- розвиток групи, тобто проходження певних стадій;
- процеси групової згуртованості;
- розподіл рольових позицій і виділення лідерів;
- вироблення групових думок, правил і цінностей;
- групове ухвалення рішень;
- вирішення внутрішньогрупових суперечностей.

Розкриємо вимоги, які необхідно враховувати при організації ефективної педагогічної взаємодії в умовах віртуального освітнього середовища:

- простота і легкість спілкування з дорослими слухачами, знання їх особистих потреб, матеріального становища і соціального самовизначення;
- здатність не лише працювати в колективі, а й співпрацювати, а у разі потреби й визначати спільну стратегію діяльності та переконувати інших у її доцільності;
- знання наочної області, методів її викладання, можливостей активізації навчальної діяльності;
- відкритість новим ідеям, перспективам;
- готовність опановувати нові технології і методи навчання, пропонувати й використовувати їх в навчальному процесі;
- націленість на вдосконалення технологій відповідно до вимог інформації, контексту, діяльності і складу студентів;
- здатність не лише зрівноважити вимоги курсу з вимогами студентів, але й показати студентам їх власні можливості відносно повідомленої навчальної інформації;
- здатність і розуміння необхідності постійного обговорення зі студентами їх потреб для подальшого вдосконалення теорії, методики й практики дистанційного навчання і забезпечувати їм у цьому всю необхідну допомогу.

Висновки. Організація педагогічної взаємодії суб'єктів процесу навчання в умовах віртуального освітнього середовища відрізняється специфічними особливостями, серед яких є те, що навчання та практика покликані постійно змінювати здібності учня в обробці інформації і перевіряти наявність таких змін. Перспективи подальших розробок вбачаємо у дослідженні бар'єрів педагогічної взаємодії між викладачем і студентами в умовах віртуального освітнього середовища та пошуку засобів їх усунювання.

Список використаної літератури

1. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навч. посіб. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко; за ред. В. М. Кухаренка. – Харків: НТУ "ХПІ", Торсінг, 2002. – 320 с.

2. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Київ, 2002. – 270 с.
3. Сисосва С. О. Проблеми дистанційного навчання: педагогічний аспект / С. О. Сисосва // Неперервана професійна освіта: теорія і практика. – 2003. – Вип. III-IV. – С. 81.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2014.

Избаш С. С. Особенности педагогического взаимодействия субъектов процесса обучения в условиях виртуального образовательного пространства

В статье раскрыты особенности педагогического взаимодействия субъектов процесса обучения в условиях виртуальной образовательной среды: определены требования, которые необходимо учитывать при организации эффективного педагогического взаимодействия и специфику видов взаимодействия в виртуальной образовательной среде.

Ключевые слова: взаимодействие, виртуальная образовательная среда, информационно-коммуникационные технологии, дистанционное обучение, интерактивность.

Izbash S. Features of Pedagogical Interaction of Subjects of the Learning Process in a Virtual Educational Environment

The application of virtual reality technologies in education has led to the emergence of virtual learning environment, within which there may be a continuous self-realization and self-development of free, active and creative person. In the article the author states that learning in a virtual learning environment has some features not found in traditional teaching. One of them is that the student organizes and generates its activities independently, without sample and refers to the teacher if necessary, when in need of help. While achieving success in self-employment, a person experiences strong emotion is the result of the efforts of assigned activities, which brings satisfaction. The learning process is different from the usual: the teacher should make sure that the motivation is saved and the disciple there is a continuous interest in learning. Training and practice are designed to permanently alter a child's ability to process information and to check the availability of such changes.

It is emphasized that many distance courses do not take into account the interactive element of learning and is actually courses for self-study. But scientists insist on the active use of interactivity in all its forms, highlighting such interactions in a virtual learning environment: the teacher – group, teacher – student, student – teacher, student 1 – student 2, group – student, student – group. What for more effective training, you need to have observed the dynamics of the group.

In the article the author reveals the peculiarities of pedagogical interaction of actors in the process of learning in the virtual learning environment, defines the requirements that must be considered when organizing effective educational interaction and specificity of interactions in a virtual learning environment.

Key words: interaction, virtual learning environment, information and communication technologies, distance learning, interactivity.

УДК 378.14

О. Л. ІЛЬЄНКО

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО СПЕЦІАЛІСТА

У статті здійснено історичний аналіз становлення, розвитку та сучасного стану проблеми формування конкурентоспроможності спеціаліста у процесі його професійної підготовки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможний спеціаліст, професійна підготовка.

Для ефективного вирішення проблеми формування конкурентоспроможності спеціаліста в процесі його професійної підготовки необхідно розглянути стан та розвиток цієї проблеми в зарубіжній і вітчизняній філософській, соціальній, психологічній, педагогічній науковій літературі, що уможливить уточнення суті, змісту, структури конкурентоспроможності спеціаліста, допоможе з'ясувати чинники, що впливають на її формування, і на цій основі визначити зміст професійної підготовки конкурентоспроможного спеціаліста.

Мета статті – проаналізувати становлення та розвиток проблеми професійної підготовки конкурентоспроможного спеціаліста в історії наукової економічної, філософсько-соціальної та психолого-педагогічної думки.

Проблема підготовки конкурентоспроможного спеціаліста пройшла певні етапи у процесі свого становлення та розвитку. Варто зазначити, передусім, що поняття "конкурентоспроможність" походить від поняття "конкуренція". У зарубіжну наукову літературу поняття "конкуренція" увійшло в XIX ст., що пов'язано, із його виникненням у повсякденній мові західноєвропейських держав, привнесеним із латинської мови (con+currere – збігати, стикатися). Подібне слово є в італійській, французькій, португальській, норвезькій, датській, шведській, німецькій та голландській мовах. Одночасно для англійської та іспанської мов характерним є термін "competition" (competencia), що походить від латинського "competition" (com + petition – прагнення досягнути чого-небудь, домогтися чого-небудь).

Цей термін був запозичений зарубіжними економістами одразу після його появи. Проте в лексиконі економістів це поняття спочатку вживали вільно. З часом його суть уточнювали, і на початку XX ст. слово "конкуренція" почали вважати науковим поняттям, що дало йому змогу увійти в коло основних понять економічної теорії.

У розвиток економічного поняття "конкуренція" зробили суттєвий внесок такі зарубіжні вчені-економісти, як: Дж. Мілль, Ф. Найт, М. Портер, Д. Рікардо, А. Сміт, Ф. Хайек, П. Хайне, Й. Шумпетер та ін. [3; 11].

Так, Дж. Мілль зазначав, що конкуренція сама по собі є законом, який встановлює правила регулювання. Ф. Хайек вважав, що конкуренція приводить до кращого використання знань і здібностей людей та стимулює раціональність. Ф. Найт довів, що конкуренція – це ситуація, в якій багато одиниць, що конкурують, і вони незалежні. Всі вищезазначені вчені-економісти відзначали багатогранність цього поняття, тож його вивчення вимагає як детальних і ґрунтовних досліджень з різних поглядів, так і узагальнення праць багатьох авторів.

Трохи пізніше поняття "конкуренція" починають тісно пов'язувати з поняттям "конкурентоспроможність", відзначаючи при цьому, що так само, як і конкуренція, поняття "конкурентоспроможність" – категорія економічна, уживана при характерис-